

**Bulgarian
Numismatic
Journal**

РЕЦЕНЗИЯ: „ВЛАДИМИР ПЕНЧЕВ.
СЪКРОВИЩЕ СЪС СРЕБЪРНИ
ВИЗАНТИЙСКИ МОНЕТИ, СТАВРАТОНИ
(ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIV ВЕК).
ИЗДАТЕЛСТВО: УНИКАРТ, СОФИЯ 2024,
119 С., ISBN 978-619-7629-20-0 (PRINT),
ISBN 978-619-92750-2-3 (ONLINE)“

ЖЕНЯ ЖЕКОВА

DOI: 10.5281/zenodo.15504273

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

<https://bulgnj.com>
ISSN: 2815-4827

Рецензия: „Владимир Пенчев. Съкровище със сребърни византийски монети, ставратони (втората половина на XIV век). Издателство: Уникарт, София 2024, 119 с., ISBN 978-619-7629-20-0 (Print), ISBN 978-619-92750-2-3 (Online)“

Женя ЖЕКОВА

Регионален исторически музей – Шумен
zhenya.zhekova@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-2231-4292

Нумизматиката е наука, изучаваща монетите и информацията, която носят не само като разплащателно средство, но и като исторически извори – свидетели на епохата, в която са отсечени и циркулирали. Именно тази им характеристика ги превръща в незаменим исторически извор. Преобладаваща част от монетните емисии се откриват като единични находки, но с по-голяма историческа стойност за науката са колективните находки, или съкровищата, чийто състав и време на укриване придават на трезора изключителна значимост.

Именно такава колективна находка е описана на страниците на настоящата книга. Както самият автор отбелязва, това е най-голямата до момента находка, съставена изключително от ставратони – паричен номинал, въведен в обращение в самия залез на Византийската империя. Съкровището, или това, което днес се съхранява в Националния исторически музей в София, съдържа 310 ставратона на Йоан V, Андроник IV и Мануил II – императори от династията на Палеолозите. Тази последна владетелска династия управлява Византия в последните ѝ мрачни десетилетия преди окончателното ѝ завладяване и ликвидиране като държавно формирование от османците.

В науката нумизматика е прието при публикуването на съкровище да се проследи пътя му на постъпване в даден музей или колекция, обстоятелствата, които съпровождат неговото намиране, нумизматичен анализ на състава му и на историческите причини, довели до неговото укриване или загубване. Само при едно такова пълно изследване на дадена находка могат да се открият нейните специфики, които я доближават или открояват от сходни такива. Поставянето ѝ в правилния исторически контекст, подкрепен с изворов и археологически материал, дават завършеност и пълнота на проучването. При находката от село Вресово, Айтоско, обект на настоящата монография, този аналитичен анализ е извършен на високо ниво, доказващ още веднъж професионализма на своя автор. Доцент д-р Владимир Пенчев е водещ български нумизмат в областта на средновековната нумизматика, завеждащ нумизматичния фонд в НИМ повече от 40 години. Само специалист от неговия ранг би извършил толкова задълбочен анализ на

това съкровище, съдържащо едни от най-трудните за идентификация и интерпретиране монетни емисии на Византия. Дългогодишният опит, работата с находки от територията на цялата страна, професионалната подготовка са сред факторите, които допринасят за високата научна стойност на тази публикация.

Откриването на всяко съкровище е съпроводено от интригуваща история, включваща лицата, открили случайно находката, колебанията и терзанията около укриването на намереното и в крайна сметка „моралното“ им решение за предаването ѝ на властите. Сходна е сюжетната линия и в наратива за находката от Вресово. Описанието на обстоятелството на откриване на ставратоните намираме в Първа глава. Отличните наблюдения на автора и справка в Бюлетина на колективните монетни находки от България, воден през годините от видните нумизмати Никола Мушмов, Тодор Герасимов и Йорданка Юркова, връща началото на откритието към далечната 1935 г. Въпреки че част от находката (вероятно наброявала над 1000 екземпляра, според изчисленията на Владимир Пенчев), е продадена от откривателите си още тогава, останалата се пази близо 50 години, за да бъде предадена в крайна сметка в НИМ. Към днешна дата пълният състав на находката, анализиран и публикуван в монографията, наброява 310 монети, всички от номинала ставратон. Така след интересната интерлюдия около откриването на находката авторът преминава към Втора глава, в която идентифицира, класифицира и анализира монетите от съкровището. Това е най-важната глава в книгата, тъй като именно в нея проличава професионализмът на автора при работа с трудния нумизматичен материал. За да се опише накратко сложността при работа с монетите на императорите от династията на Палеолозите, ще използвам думите на най-добрия специалист в областта на византийската нумизматика Филип Гриърсън: „Монетосеченето на Палеолозите от късния XIV в. до 1453 г. не прилича на нито едно преди него и на нито едно, което ще бъде реализирано изобщо в Европа.“ (срв. Grierson, Ph. 1999. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. Volume 5, Part 1.* Washington, p. 10, превод мой, ЖЖ). В противовес на Палеологовия ренесанс – финален връх в изкуството, който преживява Византия преди своя край, монетите, сечени от тези последни императори, са неугледни и непривлекателни и до ден днешен, водещи до проблеми в идентификацията им. Отчитайки тези трудности, Владимир Пенчев скрупулوزно описва и подрежда монетите от находката, обръщайки специално внимание на матриците, сиглите, и всички останали детайли, които открояват съкровището от всички останали. Така се достига и до изводната част, на която е посветена Трета глава, съдържаща пълния нумизматичен коментар върху находката.

Анализът води автора към следните изводи: това е най-голямото по обем съкровище с монети от този период; хомогенност на находката – състои се изключително от монети от един номинал; въз основа на данните от Вресовското съкровище, Владимир Пенчев извършва корекции в класификацията на Филип Гриърсън, приета за водеща в областта на византийската нумизматика. Именно големият брой сигли върху монетите от Вресово, правилно анализирани и групирани, позволява на автора да коригира наложената класификация. Филип Гриърсън изказва становището, че извършената от него систематизация на ставратоните от най-голямата колекция, тази в Дъмбъртън Оукс, е несигурна, поради оскъдния материал, с който е работил. Той предвижда, че бъдещите находки със ставратони, биха помогнали за изграждането на една по-точна и адекватна хронологична схема на тези проблемни монетосечения. Именно в това е най-големият принос на Владимир Пенчев – той има находката, монетите, сиглите по тях и качествата да изготви и коригира класификацията на Гриърсън. Подчертавайки скромно, че тя е относителна, а не абсолютна. Тези наблюдения насочват автора и към други важни заключения, отнасящи се до организацията и провеждането на процеса на монетосечене във Византия. Отново В. Пенчев (с. 91) се позовава на констатациите на Гриърсън, даващи ясна представа за трудностите, пред които са изправени съвременните учени „... ние тънем в пълен мрак относно начина на функциониране на монетарниците във Византийската империя през епохата на Палеолозите.“ Отчитайки важната роля на

сиглите върху монетите, Пенчев излага своите виждания за механизма на изготвянето на матриците и отсичането на тези последни византийски монетосечения. Сиглите са белезите, позволяващи разграничаването на отделните партии суровини, от които са насичани определено количество монети. Те са средството за контрол върху броя произведени от дадена партия суровина монети и това им качество ги превръща в емисионни белези.

До този момент от територията на България са регистрирани едва седем колективни находки със сребърни монети на Палеолозите. Шест от тях съдържат и други емисии – български, сръбски, османски. Единствената находка, съдържаща само византийски монети и то от един номинал, е тази от Вресово, Айтоско. Четири от находките произхождат от същия ареал – югоизточните български земи. Край съвременното село Вресово са регистрирани крепост и селище от епохите на Първото и Второто българско царство. Разположението им в близост до Айтоския проход определя тяхната роля на охранителни звена в епохата на Средновековието.

Съвсем закономерно в края на изследването авторът търси причините, довели до укриването на съкровището. Анализирайки политическата обстановка в края на XIV в., Пенчев правилно обвързва заравянето на находката в земята със събитията от есента на 1396 г. Това е моментът, в който след катастрофалното поражение на армията на Сигизмунд I край Никопол следва експанзия на османците в териториите на юг от Балкана, в които попада и районът на съвременния град Айтос. Датировката на съкровището е подкрепена от факта, че в неговия състав липсват емисии на Мануил II Палеолог, сечени след 1394/1395 г.

В края на четиринадесетото столетие от могъщата някога Византийска империя е останал само спомен. Византия в този период е вече една малка, изнемощяла държавица с територия, обхващаща хинтерланда около столицата Константинопол. Тя почти не разполага с армия, а използва наемни войски, които да бранят нейната отдавна овехтяла гордост, като плаща и „такса спокойствие“ към силните си съседи – действия на безсилие, удължаващи нейната бавна и мъчителна агония. След средата на XIV в. Византия престава да емитира и златни монети, което по безапелационен начин илюстрира нейната финансова и политическа немощ. Монетосеченето през този период е отражение на тежката икономическа криза, в която изпада и от която така и не излиза. Съкровището от Вресово, Айтоско е представителна извадка на финансовата ситуация в империята, илюстриращо деградивните процеси в нейната държавна и монетна политика. Всички тези предпоставки на постепенен упадък на държавността и суверенитета постепенно и закономерно довеждат до гибелта на една от най-големите империи в световната история.

Книгата, обект на настоящата рецензия, е с обем 119 страници и съдържание, вместено в три текстови глави и приложения. Приложенията съдържат таблици с установените върху монетите сигли, както и фотоизображения на наличните монети. Цитираните заглавия, над 100, са оригинални извори, както и изследвания от областта на нумизматиката, историята, археологията. Текстът на изследването е двуезичен – на български и английски, което разширява кръга на неговите читатели, извън границите на България. Полиграфското изпълнение е дело на издателство „Уникарт“, София.